

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.774(497.11):008
ОНР

МИРОЉУБ РАДОЈКОВИЋ
Факултет политичких наука
Београд

МЕДИЈИ И КУЛТУРНЕ РАЗЛИЧИТОСТИ У СРБИЈИ

Главне карактеристике масовног медијског система у Србији

Сажетак: У бившој Југославији медијска ситуација се одликовала изразитом разуђеношћу радио-дифузних мрежа које су биле ситуиране у свакој федералној јединици. Процесом приватизације долази до ослобађања медија од државног монопола. Распад југословенске заједнице условио је потребу усаглашавања медијске сцене са важећим стандардима ЕУ. Мањински медији су се нашли у ситуацији која их је терала да зарад свог опстанка мењају досадашњу праксу функционисања. У периоду транзиције створена је битно нова медијска панорама тако што је ова област регулисана законским актима који су били у духу европски токова у домену информисања.

Кључне речи: медији, информације, јавне службе, пропаганда, мањине, јавне комуникације и транзиција

У периоду пре 1990. год. грађанима бивше Југославије било је ускраћено право поседовања масовних медија. Право комуни-

цирања, у складу са социјалистичком идеологијом, је подразумевало колективну слободу, а не индивидуалну. Систем масовних медија је био изузетно децентрализован, тако што је свака федерална јединица (шест република и две аутономне покрајине) развијала своју штампу и радијске медије. Постојало је осам главних, мрежа које су покривале федералне јединице у складу са социјалистичким циљевима, које су добиле назив по главним градовима (РТВ Београд, РТВ Загреб итд.), 214 локалних радио станица и око 20 локалних телевизија. Штампа се састојала од 27 дневних и око 60 локалних новина, а постојало је преко 600 штампарија.

Последња влада СФРЈ, на челу са премијером Марковићем учинила је одлучујући корак ка ослобађању и приватизацији медијског система путем Савезног јавног акта о информисању из 1990. год. Овај акт је донет у периоду када је бивша Југославија постојала још само формално, јер се постојеће републике нису још отцепиле од савезне државе. Међутим од 1990. год. готово све републике су се понашале као потпуно самосталне државе. Упркос томе, све данашње нове државе, су ипак усвојиле основне принципе из поменутог Савезног јавног акта о информисању из 1990. год., прихватајући три главна начина трансформације масовних медија: могућност иностраних инвестиција у индустрију масовних медија до 49 % основних деоница, укидање монопола досадашњих власника медија и право приватних субјеката да оснивају сопствене новине и локалне телевизијске мреже.

Процес постепеног политичког распада СФРЈ је праћен остацима некадашњег информационог система. Новоуспостављена политичка власт у бившим федералним јединицама, законски призната путем првих вишестраначких избора, утврдила је границе за грађане у оквиру осам засебних политичких ентитета и тако мобилисала подршку народа за њих као нове, народне, политичке елите. Да медији нису били ограничени на овај начин, не би било потребе да се грађани боре за слободу штампе, нити пак потребе да се боре за преношење пријемника с циљем да се примају сигнали и из других бивших држава као ни потребе да се тајно увозе новине са простора изван новоутврђених граница ентитета. Као врхунац свега телефонске линије су биле у прекиду, интернет није функционисао (у Србији до 1996. год.), а грађанима је била

ограничена и слобода кретања увођењем виза и других административних сметњи. Оваква ситуација, у погледу виза и даље постоји према Словенији и Хрватској, као последица непријатељског односа ове две државе према бившој Југославији.

Пошто су проблеми везани за распад бивше Југославије, пренети и на новоосноване државе, медији у скоро свим деловима Југославије су више спутавали него што су чинили напредак ка процесу демократизације. Ово се првенствено односи на медије у Србији, од којих су неки враћени под контролу државе, као што је изузетно моћна радио телевизијска мрежа Србије (види акт о информисању из 1991. год.). Из прагматичних разлога она је била одмах централизована (јединице у Приштини и Новом Саду су биле под контролом Београда) и дефинисана у складу са „националним и државним интересима” под чврстом контролом Милошевићеве власти. Обични грађани су обмањивани поплавом националистичке пропаганде и манипулативних порука у форми полуистина, негативним стереотипима о другим националним и етничким групама, као и говором мржње према другима (види Томпсон, 1995). На судбину језика и културе који су се преносили из руке у руку утицао је такође распад бивше Југославије. Заједнички језик и култура су се распали на делове у оквиру малих, потпуно економски исцрпљених држава, које су сурово искључене из цивилизацијског напретка. Свака од њих сада слави своје „ослобођење” – подразумевајући под тим културно чишћење, с циљем да би се постигла свеукупна самодовољност.

Током 1990 – тих медији у Србији су подељени у две групе: у једној групи су били режимски медији, док су у другој групи били опозициони или „независни” како су се често називали. РТС је располагала са најбољом инфраструктуром (у земљи) и највећим бројем РТВ фреквенција. Њена инфраструктура није коришћена као општи носач за одашиљање информација у складу са интересима народа, не нудећи јавности на тај начин разноврсност информација. Због тога је у периоду борбе за промене, основни циљ био да се спречи манипулисање од стране државе и владе преко националне ТВ и радио мреже. Овај монопол је постојао у свим аспектима: техничком, финансијском, у погледу уређивања програма и запошљавања особља. Одобрење фреквенција је било у

рукама владе. РТС је имала право да држи у резерви велики број фреквенција, а истовремено је имала привилегију да даје или ускраћује њихову употребу другим мрежама. Уколико би новоосновани медији били у ускладу са режимом, стављани су им на располагање технички инструменти и обрнуто. Највећа, приватна РТВ станица је постала лидер на целој територији захваљујући предности коју је имала путем локације фреквенција и путем заштите од стране ауторитативног режима. Посматрајући финансијски аспект, уочавамо велику разлику између државних и независних (опозиционих) медија. Ови последњи нису имали право да прикупљају прилоге, а такође нису имали ни довољно средстава из буџета за покриће дуга који је настао због осиромашене економије. У небројено случајева, државна предузећа нису хтела да објаве штампарски и телевизијски материјал који је по карактеру био опозиционо оријентисан. Прорезимски медији су такође били очишћени од режимски непослушних новинара. 1993. год. око 3000 новинара је било отпуштено из РТВ и штампе коју је контролисала држава. Коначно побеђујући у медијском рату, режим је био у могућности да диктира и контролише велики део медијске продукције. Овај утицај је нарочито дошао до изражаја током изборне кампање, све до 1996. год., када су опозиционе партије по први пут освојиле локалне изборе у 44 већа града. Део медија, који је вршио улогу пропагандне машинерије, претрпео је јак ударац током НАТО бомбардовања Србије 1999. год. Радиотелевизијска инфраструктура у земљи је изгубила 17 од укупно 19 медијских центара, 25 предајника је изгубила РТС, а 11 предајника који су припадали другим, локалним РТВ станицама су уништени накнадно. Комплетна инфраструктура РТВ Приштине и РТВ Нови Сад је уништена ваздушним нападима, док је главну зграду РТВ Београд погодио нато пројектил и при чему је погинуло 16 радника.

У суштини, сви независни медији током 1990 – тих су били под великим притиском. С једне стране, они су се борили за другачији вид информисања, који би могућио грађанима да се упознају са правом истином, која је била сакривена од стране државних медија. С друге стране, независни медији су били приватни тако да су се залагали за комерцијалне интересе. Они су се међусобно такмичили, сукобљавали и оптуживали, што их је у крајњој инстанци све слабило. Истовремено економски потенци-

јал земље није обезбеђивао довољно прихода за велики број медија који је настао. Упркос општем сиромаштву број медија је непрестано растао током 1990 – тих. Број штампарских и телевизијских новооснованих медија је био у 1997 год. – 123, у 1998 год. – 114, у 2000 год. – 157, а у 2001 год. – 132 (Водич кроз медије Југославије, 2002, XVI). Исти извор истиче да је постојало 513 радио и 216 ТВ канала и 656 новина у 2001. год. (исто, XI). Од 1200 радио и ТВ станица у Србији (нико не зна тачан број), више од 90 % је било потпуно незаконито. Њихова опрема је била застарела, у већем делу неупотребљива и бескорисна. Када је реч о опозиционим медијима, део опреме је добијен путем иностране помоћи. Основни део програма се састојао од јефтиних емисија, филмова, серија, квизова и интервјуа у студију. Велики број локалних станица није вршио уопште информациону функцију. Већина РТВ станица је оријентисана ка задовољавању јефтиног укуса, емитујући видео касете (углавном пиратске) или емитујући програме „украдене” са сателитских програма (без одобрења). Због свега овога уместо да их називамо „микроталасне станице”, можемо их назвати „микроталасне пећи” због тога што су оне једноставно „подгревале” иностране вести прилагођавајући их за локално тржиште и додајући им понеке измене. С друге стране, политикоинформативна штампа се смањила на само 12 дневних новина, уз просечну дневну циркулацију око 600.000 копија! Више од 30 % одрасле популације не чита никакве дневне новине. Процент оних који не читају недељне листове је дупло већи (60 %). Кредibilitет новина је низак, а то је последица недостатка стручних, добро плаћених новинара.

Друга општа карактеристика транзиције медија и културе у Србији током деведесетих је била магична ревитализација етничких митских личности. Оне су одлучујуће утицале на развој националних култура с циљем да се успостави самовоља над језиком и мислима. Етничке митске личности су оживеле у свим етничким културама. Елементи митова су били саставни део „преовлађујућег вокабулара” који је стављао у први план „ја” уместо „ми”. Овај процес се одвијао у индустрији кроз рађање „индустријске свести”. Финални продукти су били веома модерни будући да се користила популарна музика, видео записи, филмови итд. (види Чоловић, 1993). Селекција је била једноставна. Само

корисни митски одломци су оживели – што више у складу са националним поносом то боље. Овако је савремени говор у односу на нас и друге постајао све радикалнији. Није било страха због превише оштрих речи, стереотипа, фанатизма и предрасуда. Чак и уколико се желело изразити са „ми”, ауторитета није мањкало. Увек су постојале резерве ауторитета (политичког) да замене недостајући. На крају, сукоб народа и култура прерастао је у прави сукоб, попут цивилног рата.

Сличне тенденције су биле видљиве почетком XXI века у државама које су се кретале ка Европској Унији, све углавном са подручја западног Балкана. На путу ка Европи морале су да ускладе националну и европску културну политику и идентитет. Међу предусловима, од којих прикључивање или искључивање балканских држава у европске интеграције зависи, био је и захтев за хармонизацију са европским културним стандардима и нормама. Такође, на широком пољу људских права и основних слобода, питање међукултурних комуникација и слобода медија заузима значајно место по важности. Балканске државе су мулти-етничка друштва. То је првенствено случај са Србијом, у којој 33 % грађана (укључујући Албанце на Косову и Метохији) не припада основној популацији. Попут других балканских земаља Србија се креће ка Европској унији, иако је изгубила драгоцену време и многе предности које би јој омогућиле брже прикључење. Србија је најбољи пример друштва које је све до недавно политички вођено потпуно супротно у односу на промене које су карактеристичне за европска друштва. Социолози би ово описали на следећи начин : „Можемо приметити да је Европа од 1989. год. сведок пораста национализма, нарочито на југоистоку, где се формирају групе које су ксенофобичне, расистичке, етничке и које развијају снажну тенденцију да искључе друге групе које представљају супротност.” Овакав развој представља озбиљну опасност за постојање *отворене Европе са флексибилним границама, Европе која се дефинише као асоцијација свих који прихватају принципе који изражавају њене специфичности* (Бертинг, 2001: 44). Није потребно понављати који је био допринос претходне српске владе ка овим погрешним тенденцијама. Током последње деценије XX века она је променила државу са пута који је водио ка укључењу у Европу. У исто време грађани на територији Србије су били изо-

ловани постајући „гето друштво”, што је између осталог спречило међусобну комуникацију са остатком света и угрозило сопствени опстанак. Официјелна пропаганда бившег ауторитативног режима злоупотребила је свој положај да би створила мит о „интернационалној завери” против српске нације и да би ометала рад малих група које су развијале интеркултуралну комуникацију са земљама у окружењу и европском заједницом држава. После успеха у октобру 2000. год. ситуација се битно променила. Нова влада је започела социјалне реформе које су отвориле српско друштво ка европским интеграцијама у свим аспектима.

Медији националних мањина

Уколико неко жели да мери интензитет међусобне комуникације који потиче од различитих културних праваца, мора узети у обзир, између осталог, структуру и начин функционисања масовних медија и то како већинске, тако и мањинске популације. На овај начин различитост културе добија шире значење и врши општи, сталан утицај на људе и омогућава им да живе на чврсто повезаним просторима и да доприносе богатству културних различитости. Ово се односи на заштиту обичаја, фолклора, литературе, уметничких дела и коришћења медија, што је и главни циљ мањинских култура.

Постоји одређен парадокс у односу националних и мањинских медија у Србији. Као једна од република бивше Југославије, Србија је омогућила постојање слободних и пространих међукултурних комуникација. Концепт федералне државе, права мањина, моћ локалних власти, самоуправљање, поштовање специфичности различитих култура и једнакост језика – сва ова достигнућа су јаче изражена у Србији до 1990. год. него у Европској заједници. На пољу комуникација постојала је политика „позитивне дискриминације” мањинских медија. Према овом концепту, етничке мањине су биле фаворизоване на такав начин да су све биле представљене у државним уредима и институцијама пропорционално њиховом стварном учешћу у популацији. Ова политика је имала последице на формирање информационих институција од стране националних мањина, али без могућности самосталног економског финансирања. То је значило да су медији мањинских група

финансијски помагани, тако да ни недостатак публике није представљао претњу за њих. Ова политика је вођена са циљем да се развије принцип комуникационе једнакости свих социјалних подгрупа. Захваљујући таквој политици народ и масовни медији у Србији су имали 15 званичних језика и све националне мањине су имале бар једно одговарајуће средство јавне комуникације у својој јурисдикцији.

Србија је започела процес транзиције са веома разноврсним и тешко прилагодљивим мањинским медијима. Само подсећања ради, радио Нови Сад је имао програм на мађарском језику који је трајао 24 сата, што се још није догодило у свету. Телевизија Нови Сад је такође емитовала програме на Мађарском, Румунском, Словачком и Русинском. На радију програм на Словачком је трајао око 7 часова дневно, на Румунском такође 7 часова, на Русинском 4 часа ... Средином 1992. год. радио Новои Сад је почео да емитује програме на Украјинском и Ромском језику ... На РТВ Приштини је такође забележена слична појава. Она је морала да задовољи потребе информисања на Албанском и Турском, а од 1992. год. емитовала је програме и на Ромском. Програми на Албанском су трајали 10 часова дневно на 2 ТВ канала и 34 часа дневно на 3 радио станице. Према статистичком годишњаку из 1990. год., Србија је такође имала прилично велики број новина на језицима националних мањина. На Албанском – 27 наслова, на Мађарском – 18, на Чешком и Словачком 26 ... У прилог овоме иде и то да су у аутономној покрајини Војводини постојале још три новине на Румунском и исто толико на Русинском (Лучић, 1993: 55-57). Радио Београд и радио Ниш су задовољавале потребе за информисањем бугарских националних мањина које су биле лоциране на истоку Србије.

На националну политику су утицале економска катастрофа и међународне санкције, што је утицало на колапс политике „позитивне дискриминације” мањинских медија у Србији. Катастрофална економска ситуација је уништила федерални, републички и покрајински буџет и проузроковала разноврсне трошкове. Ова ситуација се одразила и на мањинске медије који су редуцирани, али не и у потпуности обустављени. Како год, зависност мањинских медија од државне помоћи представљала је моћно

средство Милошевићевом режиму и омогућило му да развија „негативну дискриминацију” ових медија. То је било изузетно успешно, поготово на Косову и Метохији, због покушаја Албанских мањина да створе незакониту републику на Косову и паралелну владу. Српска влада је укинула албанску издавачку кућу „Риландија” и трансформисала је у државну („Панорама”). У складу са упутствима државе, везаним за ситуацију на Косову и Метохији (1991 год.) РТВ Приштина је постала део власништва државне РТС. 1300 од 1800 албанских новинара је било или отпуштено или је бојкотовало нове власнике. У исто време број програма на албанском се драстично смањило. После 1992. год. постојала су 3 часа дневно телевизијског програма и 16 сати радио програма – само половина у односу на пре. Још горе, ови програми на албанском су само чинили превод програма који су емитовали српски информациони извори. (Радојковић, 1996). Криза на Косову је довела до оружаног сукоба, који је решен НАТО интервенцијом 1999. год. По Резолуцији 1244, ова покрајина је стављена под заштиту УН и Србија тренутно нема права и дужности на медијском пољу. Од тог периода, промене које су се догодиле током деведесетих створиле су такву политичку ситуацију у којој су националне мањине и њихови медији били угрожени. Упркос томе, сви предуслови и потребе за интеркултуралном комуникацијом су опстале, тако да је Србија била и остала право мултиетничко друштво.

Након успеха у октобру 2000. год., Србија је поново отворила врата ка Европи. Новоизабрана влада ДОС – а (коалиција од 18 бивших опозиционих партија) започела је процес хармонизације са законима и нормама ЕУ. Те норме су штитиле националне мањине, њихова права и медије. Европски стандарди су захтевали од сваке државе да обезбеди јавно, путем медија минимум информација, образовања и разоноде за све мањине на њиховом матичном језику. (Европска повеља регионалних и мањинских језика, 1998: параграф 11). Такође, други стандард је захтевао од држава да обезбеде техничку и финансијску помоћ удружењима мањинских група, с циљем да им омогуће да имају сопствене медије и културне институције (Конвенција за заштиту националних мањина 1998: параграф 9). Свака држава која жели да се прикључи ЕУ мора да задовољи ове принципе и стандарде. Први по-

кушај Србије да задовољи европске стандарде везује се за 1993. год., када је под надзором федералне власти (која је обухватала Србију и Црну Гору), објављен лист „Демократија и мањинска комуникација” (Београд – Суботица, 1993). У параграфу 13 се истиче : „Свако је слободан да оснује приватне и заједничке фондације за развој радиотелевизијских станица и програма на језику мањинских заједница, као и за развој програма и медија који ће имати за циљ подстицање међусобног разумевања и повезивања различитих националних и етничких друштава.” Такође они који су радили на изради закона водили су рачуна о одредбама из Конвенције о заштити националних мањина. Њихов предлог је био да се успостави специјални буџет из ког би поједина удружења могла узимати кредите за развој њихових медија. Нажалост, оваква политика никада није била спроведена, јер је Милошевић сву снагу концентрисао на федералном нивоу, спречавајући у исто време сва проевропски оријентисана залагања.

Садашња ситуација мањинских медија

Садашња медијска структура у Србији се усклађује са правним поретком који садржи европске стандарде и норме. Ово настојање треба да доведе до промене у структури медија доношењем тзв. „медијских закона”. Реч је о 5 нових аката: Закон о јавном информисању, Закон о радиодифузији, Закон о телекомуникацијама, Закон о објављивању и Закон о слободи информисања. Сви су они припремљени од стране домаћих, специјализованих експерата, уз подршку канцеларије ОЕБС-а у Београду и уз помоћ Савета Европе. Можемо приметити да су представници цивилног друштва имали значајну улогу при изради ових аката. Међутим, будући да они нису имали правничко знање у много случајева њихови нацрти су били у нежељеним правцима погрешно протумачени кроз законодавне процесе. До сада, 3 нова акта су ступила на снагу. За потребе ове теме Закон о радиодифузији из 2002. год и Закон о јавном информисању из 2003. год. су најзначајнији, прави промотери суштинских промена. Најважније новине које је увео Закон о радиодифузији биле су: независно тело које ће регулисати емитовање, јавне сервисне компаније за Србију и Војводину, двоструко власништво електронских медија и упознавање

са новим формама емитујућих станица. С друге стране, Закон о јавном информисању је важан такође, зато што пориче право државе или било које државне институције да поседује масовне медије. Ово су најважније промене, имајући у виду чињеницу да су оснивачи многих медија националних мањина државне институције на целој територији. Такви медији, према Закону о јавном информисању, морају имати нове (приватне) власнике до 2005. год.

Закон о радиодифузији из 2002. год. такође уноси промене у власничкој структури медија. У складу са европским стандардима захтева се двоструко власништво медија – с једне стране су јавне службе, а са друге стране су приватни власници медија. Ово није последичило променама у оквиру штампаног материјала. Слично другим европским земљама, новине у Србији су већ приватизоване, будући да је држава имала улогу оснивача само 3 од укупно 12 постојећих дневних новина (једне су на мађарском језику). Насупрот томе, од 1200 радиотелевизијских станица, још је око 175 или 14,5 % у власништву државе. Оне су у власништву локалних влада прецизније општинских. Као остатак „друштвене имовине” оне ће бити приватизоване до 2005. год. У неким градовима овај начин организације медија ће задовољити културне и информационе потребе националних мањина на њиховом матичном језику. То је случај са локалним, градским радиотелевизијским мрежама у 5 општина лоцираних на северу Војводине, у којима главну популацију чине Румуни, Словаци и Украјинци. Албанци који живе у 3 јужне општине Србије ((Бујановац, Прешево, Медвеђа) су добили прву локалну радио станицу захваљујући помоћи међународне заједнице и нове српске владе из 2001. год. Такође, муслиманска популација која живи на западу Србије (Санџак) ужива инострану помоћ с циљем да развије своју културу. Постепено ова група развија свој културни идентитет углавном користећи нови, босански језик. Овај пут државна политика толерише њихов покушај. Везано са тим мора се поменути и оснивање новог универзитета за Санџачки округ, као и оснивање прве радио станице у Новом Пазару. Локална станица названа „Стоплус” биће у наредне две године финансирана директно од стране француске владе. Подсећања ради, све поменуте радиотелевизијске структуре морају променити власнике до 2005. год. Због тога,

скоро све националне мањине изражавају страх због могућег губитка међусобне комуникације различитих култура у новој структури медијских власника.

Пројектанти закона су били свесни овог ризика. Због тога Акт о емитовању (параграф 78) садржи обавезу новоформираних јавних служби (у Србији и Војводини) да посвете одговарајуће време за емитовање културних, информационих и образовних програма свих националних мањина које живе на њиховој територији. Због тога мрежа јавне службе у Србији свакодневно емитује програм на Ромском језику будући да су чланови ове популације распрострањени на целој републици. Када је реч о националној мањини Бугара, њихови програми се емитују два пута недељно. Постоји и локална станица „радио Цариград” у граду Димитровграду (поред границе са Бугарском) која емитује бугарски језик. Јавне службе у Војводини и даље емитују програме на мађарском, румунском, словачком, украјинском, русинском и ромском језику. Због тога што нису сви захтеви за емитовањем програма мањина испуњени у неколико типичних градова Војводине сви ТВ канили јавних служби у покрајини морају да служе овом циљу. Многе локалне РТВ станице раде и наставиће да раде на језику националних мањина. Уколико буду приватизоване или трансформисане у нов модел локалних медија остаје да се види у неколико наредних година како ће се ствари одвијати. Приватизација није једина перспектива која као облик стоји пред нама.

Не само приватна, већ такође и нова форма локалних РТВ станица је загарантована Законом о радиодифузији (параграф 95). Уколико припадници националних мањина не могу да приватизују локалне станице у општинама где су концентрисани, они могу да их трансформишу у грађанске медије. Такви медији цивилног друштва имају теоретску подлогу: „Штампа је слободна када не зависи нити од моћи владе, нити од моћи новца.” (Кеан, 1991: 150). Теоретски, оваква позиција је веома погодна за реализацију комуникационе једнакости националних, културних и језичких мањинских група. Уколико влада установи (и финансира) мањинске медије, ово решење се лако може претворити у ауторитативну политику. С друге стране, уколико тржишна правила утичу на судбину мањинских медија, они имају мале шансе да опстану јер

представљају непрофитабилан посао (трговину). Излаз из ове ситуације, према Закону о радиодифузији, је у реструктурирању мањинских медија у непрофитне, јавне фондације. Наравно, ова форма не може аутоматски да гарантује финансијску стабилност. Због тога закон даје одговарајућу предност грађанским медијима у самом старту. Он им даје дозволе као нпр. за коришћење фреквенције која је за грађанске медије бесплатна. Додатни извори њихових прихода могу бити донације из иностранства, као и домаће, програми помоћи добијени од стране домаће владе и локалних влада, спонзорства, донације од грађана путем пореза на обрачунате скупочености и др. Непрофитне фондације као форма медија не значи да ће сви сарадници радити бесплатно. Наравно, запослени који врше изузетно значајне послове добијаће плату. Међутим развој програма и креација мора зависити што је више могуће од волонтера и аматера нпр. обичних грађана, који су довољно љубазни да сами изразе њихово локално, национално, културно или језичко самопостојање и идентитет.

До сада, одговор на ове новине је слаб. Велике, традиционално признате националне мањине још увек имају тенденцију да се позивају на „призната права” из периода социјалистичке прошлости и на политику „позитивне дискриминације” националних мањина. Оне се и даље колебају да уђу у процес реструкције локалних, општинских медија у новом правцу (приватизација или грађански медији), иако се крајњи рок за то брзо приближава. Међу новим признатим и организованим мањинама, Роми (Цигани), су најзаинтересованији за процес реструкције. Након државног признања Рома као нове, институционализоване, националне мањине, установљена су нова, не државна (али углавном комерцијална) средства масовне комуникације. То су следећа: новинска агенција (ромска штампа), ТВ станица „Нишава” и радио са истим именом који емитује програм 24 часа у Нишу, нова радио станица у Војводини итд. Будући да су Роми распрострањени на целој територији Србије, они желе такође да успоставе специјализовани национални радио и ТВ канал. Скупштина Војводине је основала 2003. год. издавачку кућу „ТНЕМ” која штампа новине под истим називом. Путем широке употребе медија у комуникацији, процес стандардизације ромског језика је увелико у току. Ово је такође уникатна културна промена. С друге стране, међу

хиљадама невладиних организација у Србији, само неколико њих, дубоко укореваних у грађанство и његову будућност, даје допринос успостављању грађанских медија. Као пример грађанског медија може се навести радио „Став” из Лесковца.

Треба приметити да поседовање средстава за емитовање не мора бити најбољи начин да се задовоље културне и информационе потребе мањинских група. С циљем да се омогући разним врстама мањинских група да говоре за себе, на начин који избегавају, Закон о радиодифузији из 2002. год. им даје могућности да користе форму независног програма у оквиру радиотелевизијске мреже. На овај начин много више група може да емитује своје документарне филмове, музику, представе, фолклоре и др., у форми већ створеног радио или ТВ продукта, уместо да финансирају и у потпуности опреме сопствену РТВ станицу. Свака потенцијална мањинска група би имала мање трошкове и чак бољи приступ јавности. Сви емитери, јавне службе или они комерцијални, су у обавези по закону да обезбеде 10 % времена за емитовање независног програма. На овај начин је отворен широк простор за емитовање порука креираних од стране мањинских група. У исто време њихова културна достигнућа ће бити много видљивија (путем великих емитера), него путем слабих, локалних медија. До сада, независна, програмска продукциона форма је коришћена од стране 3 групе (у Београду и Новом Саду). Због тога што се у пракси показују добри резултати (расте број емитера) и за очекивати је да националне мањине и подкултуре следе овај концепт у будућности.

„Заштита културног наслеђа и културног идентитета мањинских друштава је веома развијена, нарочито у Војводини. У овој аутономној покрајини постоји дуготрајна традиција друштвене културе креативности мањина, која се изражава и кроз рад аматерских организација” (Башић, 2002, 54-55). Треба рећи да је у Војводини интензитет мултикултуралних веза јако изражен. Готово је немогуће пронаћи у Европи регион са таквим културним језичким варијацијама. Различитости између националних и других мањинских медија највеће су у овој покрајини. То се види на приказу ових група по величини.

Мађари су настањени у Војводини. Нема општине у овој покрајини у којој не живе мађарски грађани. Преко 340.000 Мађара представља другу по величини националну мањину у Србији (после Албанаца на Косову и Метохији). Они представљају главну популацију у 7 (од укупно 45) општина у северном делу Војводине. У складу са овим подацима Мађари имају школе, универзитет, позоришта и медије на матичном језику.

Ова национална мањина има дневни лист „Magyar Szó”, који излази 6 пута недељно у преко 10.000 примерака. Иста издавачка кућа „Forum holding” издаје породични лист „Het Nap”. Друге издавачке куће су приватно власништво. Оне објављују 3 часописа за децу и омладину. Службени лист Аутономне покрајине Војводине се такође објављује на мађарском језику. У три мала града (Кањижа, Ковин и Темерин) мађарске новине излазе недељно. Локалне новине у 6 општина (Бачка Топола, Бечеј, Вршац, Кула и Нови Кнежевац) су паралелне нпр. постоје и на српском и на мађарском симултано. Такође постоји и 10 мађарских новина. ТВ програм на мађарском емитује ТВ Нови Сад, ТВ Ковачица и ТВ Панчево. Први поменути ТВ емитер има свој регионални центар у Суботици. Радио програм на мађарском језику емитује радио Нови Сад и 10 локалних радио станица. Такође постоји 6 приватних, комерцијалних радио станица које емитују програм на језику ове мањине.

Румунска национална мањина има своју издавачку кућу „Libertatea”. Штампани материјал ове компаније обухвата једне политичке новине дневно, 2 часописа за децу и омладину („Tribuna tineretului”, „Vucirgia copilor”) и часопис за књижевност и културу („Lumina”). Постоји још 7 публикација на Румунском језику. Реч је о приватним покушајима публиковања који нити имају сигурне изворе финансирања, нити регулисано време за емитовање. Телевизија Нови Сад емитује дневно вести на Румунском језику и још три додатна програма. У другим општинама нема ТВ програма на Румунском. Радио Нови Сад емитује 4 сегмента дневно на Румунском, а поред тога још 4 локалне станице имају радио програм на овом језику.

Главне новине Словачке националне мањине су „Хлас људу”, које излазе недељно у око 5.000 примерака. Припадају изда-

вачкој кући коју је основала скупштина Војводине. Публикације ове куће су за децу, омладину и породицу („Зорњица”, „Взлет” и „Ровина”). Телевизијски програм на Словачком језику је подржан од стране јавне службе ТВ Нови Сад и емитује се у просеку 45 минута дневно. Постоје 3 локалне словачке ТВ станице – у Бачком Петровцу, Ковачици и Војловици (Панчево) које покривају подручје нља ком живи ова мањина. Радио Нови Сад емитује у просеку 5,5 сати програм на словачком језику. Постоје 3 локалне радио станице (Бачки Петровац, Стара Пазова и Ковачица) које емитују програм на словачком и још 8 локалних радио станица које га емитују као секундарни.

Русини имају часопис „Руске слово” који излази недељно. Овај часопис као и други часописи на русинском опстали су захваљујући променама које су се догодиле у покрајини Војводини (недељни часопис циркулише у само 1600 примерака). Од 1975. год. ТВ Нови Сад је емитовала 6 сати недељно програм на Русинском језику. Радио програм траје 4 сата дневно на радио Нови Сад. 3 локалне, општинске станице (Врбас, Кула и Шид) такође део програма емитују на Русинском језику.

Украјинске мањине у Војводини ослањају се на ТВ Нови Сад која емитује програм на њиховом језику 2 пута месечно по 30 минута. Радио Нови Сад емитује програм на Украјинском језику 1,5 часова недељно, а локална станица у Врбасу 1 час недељно. Хрвати су представљени са 2 часа радио програма на радио Суботици сваког радног дана и 1 час ТВ програма на ТВ Нови Сад. Немци имају пола сата радијског програма сваког петка на радио Суботици на свом матичном језику. У припреми је и телевизијски програм на њиховом језику. 1999. год. Матица Ашкалија Југославије је установљена у Новом Саду. Ова група људи муслиманске религије (око 30.000 њих је у Војводини) има једном месечно свој програм на ТВ Нови Сад.

Закључак

Било каква комуникација, укључујући и интеркултуралну, не може се замислити у данашње време без употребе масовних медија. Они су такође део важних културних институција нација и мањинских друштава, попут позоришта, музеја, школа, биоско-

па. У најширој интерпретацији под масовним медијима подразумевамо „институције од важности за развој културе, образовања и очувања националног идентитета”. Медији приликом свог деловања у први план истичу образовне и културне функције, користе матични језик, доприносе развоју социјалних вредности и културалних идентитета. Тако да уколико неко жели да говори о културалним циљевима у Европи, циљевима нације или мањине, мора укључити медије у фокус дискусије. То је првенствено био циљ овог рада.

Број и распрострањеност различитих мањинских медија је очигледан индикатор културалних различитости у одређеној земљи. Таква је ситуација у Србији данас. С циљем да се искористи потенцијал мањинских медија за културни дијалог и интеракцију у казивању они морају бити припремљени да остваре улогу интеркултуралне комуникације. Националне и друге мањине у Србији су лоциране слично као „Руске лутке”. Тако рећи, много мањина живи и ради заједно на истој територији. Уколико је једна мањина представљена у већем броју она је лакше у ситуацији да формира културне институције. Она често негира културу, идентитет и језик друге мање групе која живи на истом подручју. Поступајући тако, она негира европске стандарде и идеале. Често не постоји подједнака заступљеност различитих националних мањина у специјализованим, локалним медијима. У прошлости смо видели да албански медији нису поштовали језик и културу турских мањина на Косову и Метохији. Мађарски локални медији у Војводини нису редовно извештавали о животу Румуна и Словака који су живели у истим општинама и обрнуто. У западној Србији (Санцак) српски медији су такође занемаривали заступљеност муслиманске популације у локалним медијима. Можемо закључити да права, мултикултурална композиција локалних подручја није увек адекватно изражена средствима јавног информисања. Ово је један недостатак који не може бити решен само путем новог законодавства. Развој интеркултуралне комуникације, која је обogaћена разним културалним варијацијама постојећих мањина и већине, остаће веома важна тема за све институције које се баве културном политиком у Србији.

Литература:

- Башић Горан, Миличевић Неђо, Мургел Јасна, Ортаковски Владимир, Таталовић Сениша, (2002), *Демократија и националне мањине*, Центар за истраживање ентититета, Београд,
- Berting Jan (2001), *The Enlargement of Europe as Process of Inclusion and Exclusion*, Regional Contact, XIV, No.15, Maribor,
- Чоловић Иван (1993), *Бордел ратника*, Библиотека, XXI век, Београд,
- Kean John (1991), *The Media and Democracy*, Polity Press, Oxford,
- Лучић Милан (1993), *Положај и права мањина у Војводини*, Нови Сад,
- Радојковић Мирољуб (1996), *Медији националних мањина између позитивне и негативне дискриминације*, у зборнику: *Положај мањина у Савезној Републици Југославији*, Српска академија наука и уметности, Београд,
- Thompson Mark (1995), *Ковање рата у Србији, Хрватској и Босни и Херцеговини*, Article XIX, Zagreb,
- Водич кроз медије Југославије* (2002), Агенција за истраживање медија и односа са јавношћу, Београд,
- Покрајински секретаријат за прописе, управу и националне мањине*, (2002), Информације о мађарској, румунској, словачкој, русинској, украјинској, хрватској, немачкој и ашкалијској националној мањини у Војводини, (радни сепарати), Нови Сад,
- Закон о радиодифузији Републике Србије / Broadcasting Act of Serbia*, 2002
- European Charter on Regional and Minority Languages*, 1998
- Framework Convention for Protection of National Minorities*, 1998

MEDIEN UND VERSCHIEDENEN KULTUREN IN SERBIEN

Das resümee: Die Medien, in exs Jugoslavia, waren verdünnt durch die Radio-difusion Netes welche waren in jeder Federalische Republic eingesetzt. Durch die Privatizations Prozes kommt zur Befreiung vom Staatliche Monopol. Der Zerfall des Jugoslavia Gesellschaft hat die Anpassung unsere Medien mit EU Standards gestellt. Die Minderheit Medien haben sich in der Lage gefunden ihre bisjährliche Mache zu endern um funktionieren zu können. Durch die Transitzionen hat sich die Neue Medien Lage geschaff. Dieses gebiet ist Gesetzlich bestimmt.

Das Schlüsselworten: Medie, Informationen, die Öffentlich, Dienste, die Minderheit, die Öffentliche Kommunikationen und die Transitzion.